

Данијела И. Милинковић¹
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
Катедра за филозофију

УДК 17.022.1
DOI: 10.7251/RAD1920156M
Оригинални научни рад

УРОЂЕНЕ ИДЕЈЕ, ИДЕНТИТЕТ ИДЕЈЕ ЉЕПОТЕ И ПРИНЦИПА МОРАЛНОСТИ У СХВАТАЊИМА ТРЕЋЕГ ЕРЛА ОД ШАФТСБЕРИЈА

У овом раду аутор ће изложити основне проблеме Шафтсберијеве филозофије, који се у првом реду тичу његове одбране постојања урођених идеја, те појма љепоте и морала. Оно што њега разликује од његовог учитеља Лока, када је ријеч о урођеним идејама, јесте тврдња да оне постоје и да су нам дате од Бога. Оно што Шафтсберија издваја као битног филозофа 18. вијека у Енглеској, јесте и његово изједначавање љепоте и моралности, гдје он тврди да су правила по којима се формирају обје ове идеје у ствари правила која су нам дата божјом промисли. Шафтсбери је у толикој мјери увезао ове двије идеје да тврди – ако пореметимо ред у моралним принципима, самим тим реметимо ред и у принципима љепоте.

Оно што аутор још истиче приликом разматрања Шафтсберијеве филозофије, јесте и појам укуса. Шафтсбери сматра да добар укус настаје из природне настројености човјека да спозна лијепо на супрот ружног.

Кључне ријечи: урођене идеје, морал, лијепо, ружно, укус, унутрашње чуло.

¹ danijela.milinkovic@ff.ues.rs.ba

Антони Ешли Купер или Трећи ерл од Шафтсберија, својевремено је био ученик Џона Лока. Иако је неизмјерно поштовао свога учитеља, он је на неки начин кроз своју филозофију упутио много критика на Локов рачун. Оно што је Шафтсбери највише замјерао Локу јесте критика урођених идеја, првенствено идеје о Богу. Шафтсбери одбацује Локове теорије зато што сматра да је његова филозофија опасна јер промовише релативизам, без икаквог освртања на грешке и одступања од основних норми.

Шафтсбери је имао другачију теорију, која је умногоме утемељена на Локовом скептицизму, али и на стоичарском повјерењу у људску униформност, која се изражава кроз заједничке идеје о врлини и божанском. Овдје се показује његов другачији поглед на свијет, који постаје естетизован, гдје он морално изједначава са лијепим. Сматрао је да варварски обичаји могу бити примјери погрешног вредновања, те да просуђивање о лијепом тј. укус треба да буде враћен стандардним системима вриједности и да постане консензус који би промовисао јачу потребу за култивисањем друштва. Такође, Шафтсбери се противио Локовим инсистирањима да казне и награде буду једино обезбјеђење човјекских моралних норми и понашања у складу са врлинама. Природа је та која је поставила норму у вези са етиком и укусом, а обавеза човјека је да нађе одређену мјеру тих ствари. То значи да су естетска и морална правила садржана у природи и да је наш интелект задужен за усмјеравање нашег укуса, али и нашу оцјену вриједности и, на концу, самог појма лијепог. Шафтсбери, за разлику од Лока, Декарта и Хобса, није се пуно ослањао на логичке основе промишљања филозофских проблема, па ни на питања морала и лијепог. Истицао је да свако филозофско истраживање, а и сам свијет, почива на одређеном реду који је условљен редослиједом збивања у самом универзуму који је изједначен са божанским провиђењем. Овакво гледиште Шафтсбери је допуњавао појмовима љепоте и хармоније. У толикој мјери је изједначавао љепоту и морал, да је сматрао да било какав поремећај у реду моралних норми утиче на саму љепоту свијета, а све то скупа представља човјеков лош укус. Једино што је, по њему, битно јесте чињеница да се човјек мора држати овога реда и хармоније, који заслужују сву захвалност и љубав човјекову.

Његово главно дјело је *Карактеристике људи, манира, мишљења, времена*, које је представљало једну јединствену тежњу да укаже на битност љепоте и шарма у људима, али не само у моралним аспектима, већ и у природним. Поред тих врлина које је желио да истакне, преткрај овога свог исцрпног дјела говори и о томе колико је сразмјерност и пропорционалност укуса битна за живот моралног човјека, да је укус неодвојив од његових моралних и интелектуалних врлина. (Shaftesbury, 2000, p. 466)

Он истиче да је природа та која поставља норме и правила пред човјека, а помоћу укуса он ће наћи баланс између тих датости и тако ће одвојити исправно од погрешнога. Природа је извор инспирације и, како Тимоти Костело анализирајући Шафтсберијеву мисао наводи:

„Природа је божанска и њена контемплација је повод за откровење, мистичну заједницу са Богом кроз коју се постиже крајњи увид у цјелину, као једно, хармоничну и наручену од универзалног генија. Бог је природа, по Шафтсберијевом погледу, и природа је нека врста машине која је инфицирана божанским умом...“ (Costelloe, 2013, p. 13).

На овај начин Шафтсбери је приближио естетско расуђивање моралном, а све их је смјестио у природу. Од нашег интелекта ће зависити како ћемо користити стандарде и правила за процјењивање укуса и лепеоте која се пред нас стављају. Он није имао намјеру да та правила изнесе у неком техничком облику који би важио за било кога, већ је вредновање препуштао посматрачу и његовом унутрашњем осјећају за добро, лијепо, исправно, његовим сопственим импулсима. Шафтсбери наводи:

„Људи морају да стекну врло необичну и снажну навику да своје очи окрену унутра, како би се истражиле унутрашње области и удубљења ума, шупље пећине дубоког размишљања, приватна сједишта фантазије, те отпад и дивљина исто као и плоносни и култивисани трагови нејасне климе“ (Shaftesbury, 2000a, p. 427).

Шафтсбери је сматрао да се са оваквим питањима може борити једино филозофија, која ће задобити првенство у једном префињенијем свијету, гдје ће се пажња посветити бризи и развоју осјећајности. Он није желио да овакав вид филозофије наметне посредством неких обавеза и одређеног школског система, већ да она буде дијалог о томе како треба да вреднујемо морално и лијепо.

У настојању да ближе објасни везу између морала и лијепог, он је тврдио да у космосу постоји одређени редослијед дешавања који је уређен по божјој промисли и да свако одступање од таквог редослиједа изазива поремећаје укуса и могућности разликовања доброг и лијепог од лошег и негативног, тј. тада на сцену ступа лош укус. По Шафтсберију, ништа није важније од тога него да помоћу природе апелујемо на осјећања људи и пробудимо у њима осјећај за владајући поредак који је првенствено испуњен љубављу. Међутим, насупрот томе, ако не поштујемо такав божански ред, ми ћемо упасти у замку, створићемо око

себе хаос. Да бисмо поштовали поредак који нам је дат кроз божанско провиђење, Шафтсбери је сматрао да морамо припадати слоју људи које је он називао „теистима“. Поред теиста, он је још разликовао атеисте, политеисте и демонисте. На том мјесту он каже:

„Стога, ако вјерујемо да је све уређено, наручено или дизајнирано најбољим принципом или умом, неопходно добрим и трајним, то нас чини савршеним теистом. Ако вјерујете да ништа није уређено по дизајнерском принципу или уму, те било којем узроку, мјери и правилу, да ништа појединачно, као ни сама цјелина није дизајнирано, савршен сте атеиста. Ако неко не вјерује у један врховни дизајнерски принцип или ум, већ два, три или више принципа, требало би да буде политеиста. А ако вјерујете да владајући принципи или умови нису апсолутно нужни и добри, нити се односе на оно што је најбоље, али су способни да поступају по сопственој вољи и фантазији, морате бити демониста.“ (Shaftesbury, 2000b, p. 165).

Шафтсберијева намјера била је да покуша објаснити које су то пожељне врлине које човјек треба да посједује. Он је сматрао да човјек никако не смије бити асоцијалан, већ да је управо друштвеност та која је најпожељнија. Потпуна изолованост људи никако не придоноси развијању врлина, док стално окружење људи и склоности ка љубави могу да допринесу нормалном развоју човјековог бића. Он је ово питање разматрао зато што је човјекову наклоност према другом човјеку и људима хтио да постави на виши ниво, да га доведе до универзалности, супротно претходним филозофским разматрањима, нарочито филозофији Томаса Хобса. Свака та врлина, па и друштвеност, морала се повиновати природним правилима и нормама које су дате кроз божанско. Свако одступање од таквих норми било би кршење природног закона и одсуство било какве врлине, доброте и љепоте. Такав је случај и са државним уређењем, гдје он сматра да свако одступање од норми које су установљене природним и божанским законима, тј. моралним законима, јесте лоше државно уређење. Онај који живи и дјелује по моралним правилима никако не може имати лош утицај на државу, те разликујући добро од лошег, исправно од погрешног, успоставља хармонију у држави. У прилог тој тези истиче:

„Прави искрени човјек, иако једноставан или се на једноставан начин појављује, припада тој највишој врсти, искрен сам по себи, упркос спољашњим формама и симетријама, окреће се

свом унутрашњем карактеру, који посједује хармонију и бројеве срца и љепоту осјећања, која су начин формирања понашања истинског друштвеног живота.“ (Shaftesbury, 2000c, p. 353).

Хенинг Јенсен [Jensen] у свом дјелу *Motivation and the Moral Sense in Francis Hutcheson's Ethical Theory* истиче:

„Међутим, у супротности егоистима, Шафтсбери описује човјека као друштвено створење чија је природа таква да показује његову повезаност са системом рационалних бића, коме и припада. 'Добри осјећаји' су она осјећања која се односе на добро система и створења...“ (Jensen, 1971, p. 37)

Шафтсбери се такође пита да ли постоји иједна људска наука или активност која може да се позабави питањима хармоније и љепоте, као што то може филозофија. У поглављу *Карактеристика* које је означио именом *Различита размишљања*, он наводи:

„Гдје је онда та љепота и хармонија? Како онда симетрија може бити откривена и примијењена? Да ли постоји иједна друга умјетност, до филозофија, која може да се бави проучавањем унутрашњих бројева и пропорција, које су доступне у нашим животима? Ако не постоје друге, ко онда може имати такав укус, а да није филозоф?“ (Shaftesbury, 2000d, p. 416).

Он сматра да државу можемо посматрати као универзум. Ако не постоји аналогија са природним законима и не постоји кохеренција њених дијелова, тада нема ни цјелине и, једноставно, њени дијелови сами не могу да функционишу. У прилог томе Шафтсбери наводи:

„Сада у овоме што зовемо универзум, без обзира на његово савршенство у сваком појединачном дијелу који има пропорционалност, јединство и форму у себи самом, ако ти дијелови нису уједињени у једном систему, а у односу један спрам другог, као зрна пијеска, облаци или сломљени таласи, онда у тој цјелини нема кохерентности, те се може закључити да, ако нема поретка и пропорције, посљедично нема ни пројекта ни креације. Али, ако ниједан од ових дијелова није независан, и сви су очигледно уједињени, онда је цијели систем комплетан, према једноставном, досљедном и јединственом дизајну.“ (Shaftesbury, 2000e, p. 274).

Ту се он децидирано разликује од Лока, који сматра да морал јесте од Бога, али се у друштву спроводи путем кажњавања и награде, тј. на спољашњи начин, а не, како Шафтсбери истиче, из унутрашњег нагона, који нам је дат као урођени природни закон.

Морални и естетски принципи, по Шафтсберију, урођени су принципи који воде поријекло из природе. Ту он прави дистинкцију између умјетности и природе, гдје истиче да је умјетност оно што се учи и посједује правила, док је природна моралност и љепота нешто што је урођено и не захтијева никакво усавршавање, у смислу дисциплине и школе.

Када је ријеч о разматрању урођених идеја са којима се рађамо, Шафтсбери и ту критикује Лока, који је порицао постојање било каквих урођених идеја. Он чак иде даље и умјесто појма урођено (innate) користи појам који такође можемо превести као урођено, али у смислу „по природи урођено“ (connatural).²

Суд укуса као урођена човјекова способност

Када је ријеч о појму укуса, Шафтсбери се борио да докаже како добар укус мора да потиче из природне настројености човјека који је способан да спозна лијепо и добро, насупрот ружног и лошег. Сматрао је да народи који не поштују законе који су им дати од Бога нису у стању да спознају разлику између ових категорија. Такође, њихов суд укуса, као ни сама умјетност не може бити релевантан, јер је изван сваког реда или хармоније. Суд укуса мора бити инициран природним принципима, а не да буде само ствар субјективне рефлексije. То што је њихова умјетност нижа и мање вреднована, показује колика је њихова морална и интелектуална слабост.

Хенинг Јенсен, такође, наводи да Шафтсбери користи појам укуса, али само као:

„... 'укус' које реферише на 'осјећај љепоте' или 'осјећај за исправно и погрешно'. Међутим, ти пасуси у којим Шафтсбери говори о осјећању љепоте и моралног смисла, не могу се схватити одвојено од његових описа врлине и љепоте у смислу хармоније и пропорције која је откривена самим конституисањем човјекове природе. Гледиште да је људска природа тако конституисана или је систем, јесте централно питање у филозофији Шафтсберија.“ (Jensen, 1971a, p. 36).

² Ауторов прев.

Надаље, једно друштво, да би стекло углед и славу, мора да буде кохерентно и устројено по моралним нормама које ће бити усвојене као консензус свих чланова. Друштвеност подразумева више истомишљеника. Укус, који произилази из човјекове друштвености, резултат је његовања урођених идеја код свих чланова једне заједнице.

Даље, Шафтсбери је покушао да покаже како, да бисмо задржали добар укус који је одређен врлинама, морамо да донесемо заједнички консензус о лијепим и добрим стварима и врлинама. Али за то нам је потребан модел по коме ћемо да судимо. Он ту истиче да модел суда укуса могу донијети једино народи који су више развијени, чија је свијест о универзалним божанским принципима јача. У вези са консензусом о питањима морала, врлине, доброг, лијепог и сл., Шафтсбери је сматрао да тај консензус није могуће примијенити на све народе, већ да је он резервисан само за британске и европске народе, док су остали, како их он назива – варварски, изван тих договора. Ту можемо примијетити да је његова теорија веома близу Локове, гдје се истиче човјекова потенција за историјску прогресију од варварства ка некој политичкој и друштвеној софистикованости. Шафтсбери у том контексту разликује природне од неприродних моћи човјека, гдје сматра да ове природне јесу врлине, док су ове друге, у ствари, потреба човјека да буде дивљак, варварин, да ужива у страдањима, несрећама, крви, уништењу, те каже:

„Од ове врсте је то неприродно и нехумано задовољство у гледању муке и узнемирености, несреће, крви, масакра и уништења с посебним осјећањем радости и задовољства. Оваква страст влада у многим тиранским и варварским нацијама и у одређеној мјери код оних који су одбацили љубазност и поштовање човјечанства и спречавање раста крутости и бруталности.“ (Shaftesbury, 2000f, p. 226).

Иста ствар је и са питањем укуса, гдје народи који су тирани и варвари не могу имати развијен укус. Он је чак наводио да и њихова музика звучи варварски и ружно. Рјешење овога проблема код варварских народа, тј. покушај исправљања њихових умјетничких достигнућа Шафтсбери види само у контакту са Европљанима, помоћу којег ће они „узрasti“ (rising up) у цивилизоване народе и формирати своју умјетност по законима лијепог и моралног, а самим тих формирати и свој укус.

Такође, Шафтсбери се супротстављао Локовом гледишту у вези са разноликошћу укуса, тј. да поједини народи имају различит укус и различит систем вредновања морала. Он је сматрао да таква разноликост не треба да постоји, јер један је природни закон и сви треба да га поштују.

У природи постоји стандард кога треба да се држимо, о било којој врсти умјетности да се ради. Јер, како Шафтсбери наводи, хармонија је у ствари хармонија коју нам даје природа:

„Хармонија је хармонија по природи, али треба пустити људе да виде колико је нека музика смијешна. Такође, симетрија и пропорција су засноване на природи, треба пустити људе да увиде колико су варвари у својој умјетности, колико су готичари у архитектури или у било ком другом дизајну и умјетности. Исти такав случај је и у животу и манирима. Врлина има свој фиксни стандард. Исти бројеви, хармонија и пропорција ће имати мјесто у моралу и откривати се ликовима и осјећањима човјечанства, у којима су постављени правични темељи умјетности и науке који су супериорнији од других људских пракси и разумијевања.“ (Shaftesbury, 2000g, p. 157).

Слично тумачење Шафтсберијевог гледишта укуса можемо наћи и код Јенсена, који тврди да у први мах можемо помислити да Шафтсбери појам укуса изводи само из основних човјекових осјећања, међутим, случај је много другачији. Наиме, Јенсен истиче:

„Шафтсберијев нагласак на укус и на пријатна осјећања може да нас наведе да закључимо да морални суд произилази само из наших осјећања. Заправо, студија Шафтсберијевих списа указује на то да је случај са тим другачији. Изузетно је важно напоменути да су Хјум и Хачесон код Шафтсберија пронашли, не само теорију која описује моралне дистинкције као оне које имају поријекло у чулима, већ морални судови изражавају и начине на које можемо исправити наша осјећања, усвајањем неких стабилних позиција.“ (Jensen, 1971b, p. 39).

Из свега овога да се закључити да се Шафтсбери највише супротстављао Локу када је ријеч о разноликости морала и укуса. Због Локове теорије о одсуству урођених идеја, сматрао је да Бог јесте тај који нам даје моралне норме, али истовремено може да их мијења, тј. да човјек може да их промијени онако како му одговара. То онда имплицира да је морал стално промјенљива категорија, а Шафтсбери се жучно противи оваквом виду сагледавања. Ако се сада постави питање како да се ријеше различитости сагледавања моралних норми код народа других религијских увјерења, он је имао рјешење и за то. Мада се појам разноликости разликује од његове главне филозофије, он сматра да ће кон-

сензус у вези са моралом и укусом ријешити тај проблем разноликости. Тиме он жели да помири своја гледишта са гледиштима Лока. За Лока су морал и религија били неодвојиви, док је Шафтсбери правио разлику између та два појма, те му је због тога било лако да оправда своју тежњу за увођењем стандардних моралних норми у домену моралног и естетског. Постојање ових правила у природи сада се појављује као референтна тачка за помирење свих спорова. Мада је и сам схватао да је у домену религије помало тешко помирити разлике међу појединцима, а и народима, он се ипак надао да је могуће направити једну униформну религију. Наравно, тај покушај је остао само „пројекат наде“ и није га било могуће остварити. Шафтсбери је покушао преко појма ентузијазма и вјерске толеранције у извјесној мјери да помири ове разноликости, гдје је његова тачка спаса била управо природа, а са њом морал и љепота. Ентузијазам је, по њему, израз повећане осјетљивости на ред у космосу, као и на љепоту. Он је божанско провиђење помоћу којег своје врлине доводимо до изврности, нарочито морал и укус. Ентузијазам, како Шафтсбери наводи, јесте „сам по себи искрена страст и он нема ништа за свој предмет до искренности и доброте“ (Shaftesbury, 2000h, p. 355).

На крају можемо закључити да је главни мотив оваквог Шафтсберијевог напора у погледу морала, љепоте и укуса, у ствари, само одговор Локу на његову теорију о непостојању урођених идеја, мада заслуга не припада само њему и његовим напорима да превазиђе свога учитеља. Ту можемо препознати и његову инспирацију стоичком филозофијом, гдје је фаворизирана људска природа која се идентификовала са унутрашњим човјековим ресурсима у облику пролапси, у првом реду реторских пролапси. Промовисањем врлине и морала, а са њима и љепоте и укуса као врховних врлина, он је избјегао могућност заједничке сагласности. То је поткријепио тиме што је природу и све њене законе, који се тичу и врлине коју смо претходно навели, поставио у центар и тиме обезбиједио стабилност свему што из њених закона произилази.

Улога љепоте у Шафтсберијевој филозофији

По Шафтсберију, постоје три нивоа љепоте. Први ниво су мртви облици, који можда са собом носе актуелност и моду, али су их креирали умјетници; не посједују никакву акцију или интелигенцију – мртве форме. Таква су дјела пластичне умјетности и заната, попут ковања новца. Други ниво је човјеково давање форме тим облицима, те како он утиче на друге форме, у ствари то су форме које формирају. Трећи ниво љепоте, по њему, јесте сублимација претходна два нивоа. Та сублимација је могућа само посредством људског ума који тим формама даје иденти-

тет. Овај трећи ниво, у ствари, представља извор и снагу за остала два. То је апсолутна и суверена љепота.

За Шафтсберија, љепота је у функцији рационалног промишљања, тако да се не појављује у виду задовољства или незадовољства. Због тога он истиче: „И на крају, најприроднија љепота на свијету је искреност и морална истина. Истина важи за све љепоте.“ (Shaftesbury, 2000i, p. 65). Као што наводи, истина се налази у свим врстама љепоте, било да су пропорције, бројеви, тијела и сл., али сва та љепота има извор у једној истини, а то је божанска. У прилог томе, Шафтсбери наводи: „Постоји снага у бројевима, хармонији, пропорцији и љепоти сваке врсте, која заувјек заробљава срце и омогућава машти да узрасте до мишљења о нечему што је величанствено и божанско.“ (Shaftesbury, 2000j, p. 62). Даље, естетско искуство је независно од наших свакодневних активности и бриге. Да би појаснио како то да је естетско искуство независно од осјећања задовољства или незадовољства, он истиче да ми можемо уживати у љепоти која је око нас, али потпуно задовољство пружа само размишљање о природи и њеним правилима, тј. закони природе су нужни за сваку појаву лијепог.

Како љепота утиче на наше срце и ум, он описује на сљедећи начин: „Ништа не утиче на срце као оно што је чисто само од себе и по својој природи, као што је љепота осјећања, милост акције, преокрет карактера, пропорције, особина човјековог ума.“ (Shaftesbury, 2000k, p. 62). Овакво Шафтсберијево размишљање дугујемо и утицају платонизма на његову филозофију, као и његових претходника – кембрицких платоничара, гдје љепоту третирају као апсолутну и стварну. У прилог томе је и његов став:

„Да ли постоји природна љепота фигура и није ли она природно једна од акција? Прије него се око отвори према фигурама, прије него ухо чује звуке, љепота и милост су већ препознате и признате. Прије него су људски поступци виђени, прије него су људски афекти и страсти препознати (многи од њих су касније препознати као осјећаји) унутрашње око разликује и види љепоту и облике са дивљењем, за разлику од дијелова који су деформисани, ружни или чак одвратни.“ (Shaftesbury, 2000l, p. 326).

Због тога, када разматра питања естетских вриједности и генерално љепоте, Шафтсбери афирмише појам унутрашњег чула, тј. чула помоћу којег ћемо бити способни да сагледамо естетске вриједности и да посјеђујемо укус помоћу којег ћемо бити квалитетне судије. Самим тим, долази се до закључка да његово унутрашње чуло подразумијева посебан

поредак и осталих чула, помоћу којих он добија утиске посматрајући неко умјетничко дјело.

Афирмација унутрашњег чула

Овим тезама Шафтсбери афирмише унутрашње чуло као специфичан дио људског ума који је неопходан за разумијевање морала и љепоте, због чега он сматра да ум:

„који је посматрач или слушалац других умова не може бити без сопственог ока или уха, помоћу којег ће сагледати пропорционалност, разликовати звук и прозријети свако расположење или мисао која долази прије тога. Он не дозвољава да ишта промакне његовој цензури. Он осјећа меко и грубо, пријатно и непријатно у осјећањима, и проналази хармонију и дисонанцу, као нешто што је заиста стварно, како у музици, тако и у спољашњим облицима и представама чулних ствари. (...) Тако да порицање постојања једног заједничког и природног чула за лијепу у стварима свакоме ко правилно размишља о овом проблему, изгледа као измотавање.“ (Shaftesbury, 2000o, p. 173).

Значи, за њега је унутрашње чуло „око ума“ и „ухо ума“. У неким моментима он унутрашње чуло замјењује појмом инстинкт, али сваки његов термин покушава да одговори на питање који је то дио свијести који посједује способност да суди о љепоти.

Њему је било битно да унутрашње чуло одвоји од обичне спољашње рефлексije, те да перцепцију љепоте или морала одвоји од других перцепција, нпр. боје, топлоте, хладноће и сл. Унутрашње чуло или ум је активно; у прилог томе Шафтсбери наводи:

„На овом мјесту довољно је рећи да је ум нешто што дјелује на тијело, која су пасивна и која су му потчињена, за свој предмет он нема само тијело, као материју, већ и себе сама и тако управља своју имагинацију, према појавама које моделује најбоље могуће.“ (Shaftesbury, 2000p, p. 30).

Све ове тезе које смо изнијели када је ријеч о Шафтсберијевој филозофији, у великој мјери су утицале на његовог ученика Франсиса Хачесона те и на друге филозофе, како у Енглеској, тако и шире, који су се бавили појмом укуса, љепоте или унутрашњег чула.

ЛИТЕРАТУРА

- Jensen, H. (1971). *Motivation and the Moral Sense in Francis Hutcheson's Ethical Theory*. Martinus Nijhoff. Hague.
- Shaftesbury, T. E. Of. (2000). *Characteristics of Man, Manners, Opinions, Times*. Cambridge University Press. London.
- Costelloe, T. M. (2013). *The British Aesthetic Tradition from Shaftesbury to Wittgenstein*. Cambridge University Press. London.

Danijela Milinković

INNATE IDEAS, IDENTITY OF THE IDEAS OF BEAUTY AND PRINCIPLES OF MORALITY IN THE THIRD EARL OF SHAFTESBURY'S PERCEPTIONS

Summary

One of the great British thinkers mentioned in this paper is Anthony Ashley Cooper, or the third Earl of Shaftesbury. He was John Locke's student, he respected him a lot, but he also pointed out the many drawbacks of Locke's philosophy. Shaftesbury criticized Locke mostly on his criticism of innate ideas, especially ideas about God. He believes that there are innate ideas, especially those from God, and he pointed out the rules by which nature itself had been composed. Shaftesbury is also known for equalizing beauty and morality, and for the attitude that the rules by which these ideas are formed are contained in nature, composed by divine providence. If the order in moral norms is disturbed, according to him, the idea of the beauty of the world is also disturbed, and both of these errors affect that person has a bad taste. He believed that such errors can be avoided only in a way that man turns to his inner being and his mental reflections, and only philosophy can cope with these sensitive issues.

What is interesting in Shaftesbury's thought is reflected in the fact that in some way he was a promoter of social life. He believed that one of the most essential human qualities is, in fact, sociability. It is necessary that man turns to another man, because when the man is

turned to himself he is not able to develop his virtues. However, sociability is a trait that is subject to the natural and divine laws. But on the contrary, state organization which does not consider divine principles is bad because if one lives according to moral principles, this does not give the space to the existence of bad influence on the state.

Speaking of the term of taste, Shaftesbury emphasized that good taste must have its origin in the natural inclination of man to find the beauty opposite to the ugliness. He believes that in order to strengthen the good taste that we have, it is necessary to reach a consensus among people about what is beautiful and what is ugly and bad for all the people and the state itself. He believes that this consensus can be only applied to British and European people, whereas, as he states, it is impossible to reach that level of social arrangement with barbarian people. In the part where he talks about the taste, he criticizes Locke in terms of the diversity of moral standards for which Locke stands for. In contrast, Shaftesbury believes that moral principles are immutable and therefore the taste is immutable.

And finally, the author pointed out the part of Shaftesbury's philosophy that partially agrees with Locke, and that is the existence of inner sense, through which we can see the aesthetic values and beauty in general, and through which we can see all the principles and laws around us.